

Taksonomijske hijerarhizacije modno-odjevnoga nazivlja*

Vlatka Štimac Ljubas

Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb

SAŽETAK: Različiti su se autori dvama nerazdvojnim fenomenima mode i odijevanja dosad uglavnom bavili sa stajališta semiotike, etnologije, sociologije i/ili umjetnosti, dok rječotvornih, leksičko-semantičkih ili pak leksikografskih obrada leksema semantičkoga polja riječi odjeća – odijevanje hrvatskomu jeziku ili nedostaje ili su neprecizne. Stoga lingvističko-normativna analiza modno-odjevnoga nazivlja ponajprije zahtijeva njegovu klasifikaciju. U ovome ćemo radu predložiti tri načina klasifikacije odnosno razvrstavanja modno-odjevnoga nazivlja koristeći se modnim časopisima iz razdoblja kada su oni na hrvatskome jeziku tek počeli izlaziti (od 1918.), a u odnosu prema suvremenome stanju. Jednu od klasifikacija, determiniranu upravo odabranim korpusom, nazvali smo klasifikacijom prema tipičnome elementu formule pismovnoga odjevnog predmeta i ona se podudara sa semiotičkom teorijom Rolanda Barthesa o strukturi slikovnoga i pismovnoga odjevnog predmeta. Drugi je mogući način klasifikacije naziva po semantičkim poljima, a treći su način paradigmatičke leksičke hijerarhizacije taksonimije, hiponimije i meronimije. Ti klasifikacijski sustavi, razvrstavajući leksik u odnose dominacije i diferencijacije (prevlasti i razlikovanja), zapravo odražavaju način na koji govornici kategoriziraju svijet svojega iskustva.

Ključne riječi: *slikovni odjevni predmet, pismovni odjevni predmet, semantičko polje riječi, modno-odjevno nazivlje, korpus, taksonomijske klasifikacije*

1. UVOD

Premda ne postoje rječotvorne, leksičko-semantičke i/ili dobre leksikografske obradbe leksema semantičkoga polja riječi *odjeća, odijevanje*, ono što jamačno jest poznato je da u svakom modnom časopisu prevladava modna fotografija, odnosno, kako ju Roland Barthes naziva – *slikovni odjevni predmet* (Barthes 1967/1983). Stoga je i posebnost časopisa kojima smo se koristili klasificirajući modno-odjevno nazivlje¹,

* Članak je u skraćenoj i promijenjenoj inačici pročitana na skupu *Riječki filološki dani* u studenome 2006. g.

¹ Modni časopisi čine korpus: *PARIŠKA MODA, list za žensku i dječju odjeću i za ženski ručni rad*, izlazio od 1895. do 1907. i od 1920. do 1938. (*Ilustrovani mjesečnik za modu, dom i društvo*) – prvi modni časopis na hrvatskome jeziku i središnji dio korpusa; *PRAKTIČNI MODNI LIST*, 1919.–1921.,

a koja se tiče njihove koncepcije, u tome što određeni dio novina zauzimaju samo fotografije modnih noviteta, a tek potom na nekoliko stranica na hrvatskome jeziku (ostalo su separati na njemačkome i/ili francuskome jeziku) slijede opisi, objašnjenja tih fotografija ili ono što Barthes naziva *pismovnim odjevnim predmetima* (POP). *Pismovni odjevni predmet* ili *jezik opisane fotografije* čini verbalnu strukturu određena odjevnog predmeta čiji se identitet ne mijenja ako promijenimo jedan izraz u cjelokupnome iskazu: posve je isto piše li u modnome časopisu *‘ljeti nosite svilu’* ili *‘svila je dobra za ljeto’*; riječ je zapravo o *načinu* na koji je iskaz oblikovan važnome isključivo s lingvističko-normativnoga gledišta.

Pismovni odjevni predmet radi lakše klasifikacije modno-odjevnih naziva možemo nazivati i *‘tipičnom formulom’* zato što se njome na gotovo isti način, tipičnim slijedom određenih jezičnih sredstava, ali različitim jezičnim sredstvima, izražavaju verbalne strukture različitih odjevnih predmeta ili njihovih fotografija. Naime, iskazi *‘ljeti nosite svilu’* ili *‘svila je dobra za ljeto’* imaju isti smisao: verbalno opisuju odjevni predmet ili njegovu fotografiju kojoj različitost iskaza ne mijenja identitet. Svaki primjer pismovnoga odjevnog predmeta sadrži tipične elemente pa ga zato nazivamo *formulom*. **Tipični dijelovi formule** zapravo na određeni način klasificiraju leksičke jedinice semantičkoga polja riječi *odjeća*, *odijevanje* i to je prvi način na koji se ti leksemi mogu razvrstati. Također, klasifikacije se međusobno isprepleću te ne isključuju jedna drugu.

Tipični elementi formule (s primjerima) jesu:

- *‘pojam/naziv za odjevni predmet’*: *haljina, suknja, košuljica, bluza, podsuknja*;
- *‘dobna/spolna raspodjela’*: *haljina za djevojčice, odijelo za dječake, baby oprava*;
- *‘kanina, boja i/ili uzorak’*: *od tafeta ili svile, od sukna, od vunenog latka, od voile-a², od uzorkovanoga pamučnoga batista, od zagasito-ružičastoga voilea*;
- *‘prigoda ili doba dana kada se odjevni predmet nosi’*; *‘funkcija koju ima’*: *prijepodneva haljina, haljina za poslije podne/poslijepodneva haljina, večernja oprava, haljina za pričest, haljina za posvećenje, jutarnja haljina, odijelo za šport*;

s prilogom *Elegantni svijet*; ŽENSKI LIST za modu, zabavu i kućanstvo, 1925.–1938; NOVI ŽENSKI LIST, 1938.–1939; HRVATICA, 1939.–1940; HRVATSKI ŽENSKI LIST, 1939.–1943; ŽENSKI SVIJET, mjesečnik za kulturne, socijalne i političke interese jugoslavenskih žena, od 3. godišta: JUGOSLAVENSKA ŽENA, 1917.–1919., 1920.; ŽENSKI SVIJET, list za zabavu i pouku, 1939.–1941.

² Pravopisno različiti oblici (tipa *voile-a* i *voilea*) zabilježeni su doslovce prema korpusu. Budući da su ti nazivi u promatranome starijem korpusu u fazi prilagodbe, logično je da u skladu s pravilima prilagodbe u jeziku primatelju postoje dvostrukosti.

- ‘sezona u kojoj se odjevni predmet nosi’: *ljetna haljina, haljina za vruće ljeto, haljina za obalu morsk, prelazna haljina;*
- ‘kako odjevni predmet izgleda, način na koji je sašiven i/li krojen’: *nabrana sukinja opšivena rojtom, tunika otvorena na stranama, jednostavan struk sa ujedno krojenim rukavima, haljina krojena u jednom s rukavima, haljina u kroju bolera;*
- ‘dijelovi tijela (točke siluete) oblikovani kao dijelovi odjevnih predmeta’: *prednji dijelovi i leđa prišiveni na oplećnici, rukavi su prošireni, plosnati struk;*
- ‘ukrasi, detalji’: *rese, umetak od čipaka, ručno vezivo, zrnčane crte, puceta od sedefa, malena puceta koja pristaju k svili, previnuti ovratnik.*

2. KLASIFIKACIJA PO SEMANTIČKIM POLJIMA /primjer na ženskoj odjeći/

Drugi način na koji se može klasificirati modno-odjevno nazivlje jest po **semantičkim poljima**. Građa kojom smo se pritom koristili upravo je iz doba kada je objavljen slikovni rječnik *Šta je šta* (1938) priređivača Ise Velikanovića i Nikole Andrića, a koji obrađuje leksikografske jedinice po ključnome pojmu: leksikografsku jedinicu u slikovnome rječniku čine svi leksemi ili većina leksema što pripadaju istome semantičkom polju – nizu leksičkih jedinica koje u svojoj ukupnosti pokrivaju određeno područje značenja. Unutar polja leksičke su jedinice poredane tako da objašnjavaju sliku ili crtež. Pri razvrstavanju leksičkih jedinica po semantičkim poljima u obzir smo uzeli osnovne razine razvrstavanja *Muška odjeća; Ženska odjeća; Dječja odjeća; Donja odjeća* te smo tomu dodali četiri polja riječi koja nisu u vezi s *odjećom* i *odijevanjem*, ali se mogu klasificirati kao ‘*ukrasi tijela*’, odnosno ‘*modni dodatci*’, a to su: *Kosa, brci i brada; Pokrivena glava; Nakit* te *Odjeća (pribor, potrepštine)*. Pod ovim posljednjim razvrstano je sve što se ‘kao pribor, oprema ili dodatak’ nalazi na *odjeći*, za razliku od *kose, pokrivala za glavu i nakita*, to jest onoga što pokriva tijelo, a uvijek je ‘*po modi*’, u skladu s modom te s obzirom na to ide u modno-odjevno nazivlje. Na primjeru ženske odjeće pokazat ćemo klasifikaciju po semantičkim poljima:

Ženska odjeća

1. **steznik**; s vrpcom za vezanje
2. **spenser**: a) (poludugi) rukav, b) (šljati) izrez
3. **bluza**: a) ovratnik, b) (kratki) rukav
4. **sweater**: a) (visoki) ovratnik, b) (dugi) rukav
5. **pregača, kecelja**: a) naramnica, b) džep na pregači
6. **ženske hlače**

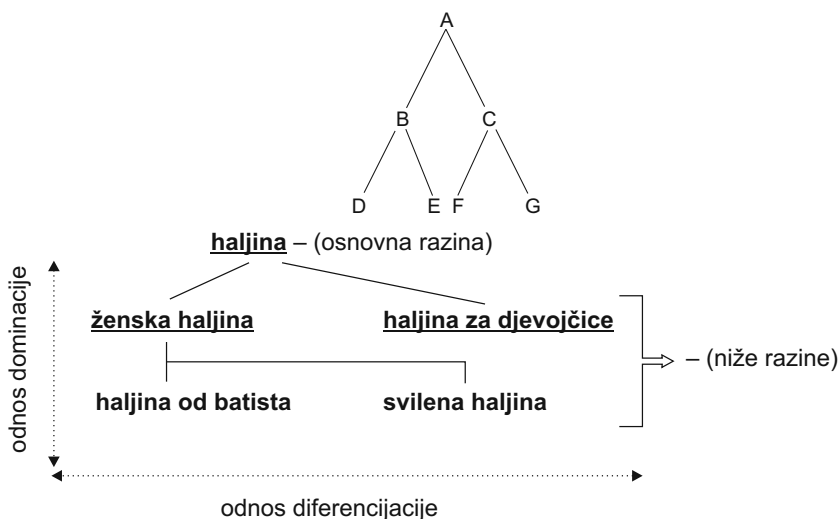
7. **bluza** (a) i **suknja** (b), c) **ovratnik**, d) (kratki) **rukav**, **nabućeni rukav**, e) **pojas**, **pas**
8. **pletena (sportska) jaka**, **zobun**, **haljetak**: a) (dugi) **rukav**, b) **utisnuto**, **uklop-ljeno dugme**
9. **pullover**: a) (poludugi) **rukav**, b) (četverokutni) **izrez**
10. **dirndl-haljina**, **seljanska haljina**: a) (kratki) **rukav**, b) **pregačica**, c) **traka na pregači**
11. **dokolna haljina**: a) (kratki) **rukav**, b) **suknja s naramnicama**, c) **pojas**
12. **casaque-haljina** (kazak): a) **casaque**, b) (široki) **rukav**, c) **suknja**, d) **pojas**, **pas**, e) **mantila (bez rukava)**
13. **junper**: a) (kratki) **rukav**, b) (okrugli) **izrez**
14. **kostim**: a) **haljetak**, b) **suvratak**, c) (prišiveni) **džepić**, d) (dugi) **rukav**, e) **suknja**
15. **komplet**: a) **kompletska mantila**, b) **suvratak**, c) (dugi) **rukav**, d) **bluza**, e) **pojas**, **pas**, f) **kompletska suknja**
16. **večernja haljina**, **s povlakom**: a) **povlaka**, b) **krzneni šal**
17. **ljetna haljina**: a) **ovratnik preko ramena**, b) **grumen cvijeća**, c) **pojas**, **pas**, d) **široka suknja**
18. **sportska haljina**: a) **ovratnik**, b) (kratki) **rukav**, **nabućeni rukav** c) **pojas**, **pas**
19. **krzneni šal**
20. **sportska kabanica**, **slipon**: a) **ovratnik**, b) (dugi) **rukav**, c) (prišiveni) **džep na prsima**, d) (prišiveni) **džep sa strane**, e) **zavratak na rukavu**
21. **cape**, **kep**, **pelarina**: a) **otvor kuda se prodijeva ruka**, **rukavnica**
22. **kišni ogrtač**: a) (dugi) **rukav**, b) **zavratak na rukavu**, c) (prišiveni) **džep sa strane**
23. **krznena garnitura**: a) **krzneni kaput s ovratnikom**, b) (dugi) **rukav**, c) **krznena kapa**, **šubara**, d) **muf**, **kolčak**
24. **krznena kabanica**: a) **ovratnik**, b) (dugi) **rukav**, c) **pojas**, **pas**
25. **zimski kabanica s krznenim optokom**, **opšavom**: a) **krzneni optok**, **opšav**, **krzneni ovratnik** b) (dugi) **rukav**, c) **pojas**, **pas**
26. **ljetna mantila**: a) **ukrasni prošav**, b) **suvratnik**, c) (dugi) **rukav**, d) **zavratak na rukavu**, e) (prišiveni) **džep sa strane**
27. **prašna kabanica**, **slipon**: a) **ovratnik**, b) (dugi) **rukav**, c) **pojas**, **pas**, d) **džep na prsima**, e) **džep sa strane**

3. LEKSIČKE HIJERARHIZACIJE TAKSONIMIJE, HIPONIMIJE I MERONIMIJE

Treći tip klasifikacije koji predlažemo za polje riječi *odjeća*, *odijevanje* jest podudaran i vrlo sličan klasifikaciji prema tipičnoj formuli pismovnoga odjevnoga predmeta, a to su **taksonomijske** leksičko-semantičke hijerarhizacije. Naime, rječnik je svakoga jezika strukturiran prema različitim razinama. Lingvističko strukturiranje uzima u obzir značenjske (semantičke) odnose među riječima: u vezi s odjevnim i

modnim leksikom promatrat ćemo tri tipa leksičko-semantičkih odnosa zasnovanih na paradigmatiskim odnosima značenja³. Upravo poljem riječi *odjeća, odijevanje* možemo ilustrirati taksonimiju (Cruse 2000). Za razliku od klasične definicije taksonomije⁴, Cruse taksonimiju promatra kao jednu od lingvističkih struktura zasnovanih na semantici koja je zapravo tip leksičko-semantičkih odnosa, točnije tip leksičke hijerarhizacije. Osim taksonimije, vrste su leksičkih hijerarhizacija **meronimija** (odnos dijela i cjeline) te **hiponimija (hiperonimija)**. Cruse **hijerarhiju grananja** (ili **račvastu hijerarhiju**) smatra jednim od najznačajnijih tipova paradigmatске strukture u leksikonu čiji prototip izgleda kao što je prikazano na sljedećem crtežu. U tome tipu hijerarhije mogu se promatrati **odnosi dominacije (prevlasti)** i **odnosi diferencijacije (razlikovanja)**. Odnos dominacije na crtežu jest onaj između A i B, A i C, B i D, B i E, C i F, te C i G, a simbolično ga predstavljaju crte koje spajaju čvorove (točke grananja ili račvanja). Odnos diferencijacije postoji između B i C, D i E, te F i G. U dobro organiziranoj hijerarhiji ta su dva odnosa postojana unutar strukture.

Na crtežu 1. vidimo iste odnose na primjeru polja riječi *odjeća, odijevanje*.

Crtež 1. / Figure 1

³ U ovome su članku leksičko-semantički odnosi zasnovani na paradigmatiskim odnosima značenja (račvastim hijerarhijama), što znači da nisu obuhvaćene hijerarhije bez grananja. Naime, cjelokupan se leksičko-semantički dio članka zapravo zasniva na meronimiji, suvremeno i jasno objašnjenoj u knjizi D. A. Crusea *Lexical Semantics*, koja je poslužila kao model za razvrstavanje hrvatskih naziva. Sve novije leksičke semantike meronimiju opimjeruju poljem riječi *ljudsko tijelo* pa sam smatrala kako će semantičko polje riječi *odjeća, odijevanje* biti idealno za razvrstavanje u odnos dijela i cjeline jer odjeća pokriva tijelo, odnosno pojedini dijelovi odjeće odgovaraju dijelovima ljudskoga tijela.

⁴ Prema Anić-Goldsteinovu *Rječniku stranih riječi* taksonomija je znanost o zakonima i načelima razvrstavanja.

Korisna jednadžba, okvir za taksonimiju jest:

X je vrsta/tip Y-a,

što znači da je X taksonim od Y, a na primjeru semantičkoga polja riječi *odjeća* –*odijevanje*:

Haljina je vrsta gornje odjeće (odjeće koja se nosi 'iznad').

Grudnjak je tip (vrsta) donjeg rublja.

Haljina od svile je tip (vrsta) haljine.

Dječja haljinica je vrsta haljine.

Zimski kaput je tip kaputa.

Klasifikacijski sustavi (**taksonomije**) kao što su taksonimija i meronimija odražavaju način na koji govornici kategoriziraju svijet svojega iskustva. Iznimnu važnost za taksonimijsku hijerarhizaciju imaju takozvane razine čija je dobra razvijenost karakteristika taksonimije. Međutim, nije uvijek moguće razviti razine i ostvariti idealnu taksonimizaciju. U idealnim bi taksonimijama značajke osnovne razine i njezinih sastavnica morale biti sljedeće:

- a) Kategorije osnovne razine maksimalno se koriste dvama obilježjima 'dobrih' kategorizacija: sličnost između članova i različitost između članova u odnosu na pripadnike sestrinskih kategorija. Kada je riječ o kategorijama viših razina, unutarnja sličnost slabi, a na nižim razinama slabi vanjska različitost. Kategorije osnovne razine stoga su najučinkovitije u sklopu cjelovite hijerarhije.
- b) Kategorije osnovne razine čine najvišu razinu na kojoj je moguć jasan vizualni prikaz. '*Žlicu*' možemo lako vizualno predočiti, ali manje je jednostavno vizualno predočiti neki komad '*jedaćeg pribora*' (a da nismo odabrali neki reprezentativan primjerak). Slično, '*psa*' je lako vizualizirati, ali '*životinju*' nije.
- c) Kategorije osnovne razine čine najvišu razinu na kojoj se mogu opisati karakteristični obrasci interaktivnoga ponašanja. Bilo bi nemoguće, primjerice, mimikom pokazati kako se ponašate s komadom namještaja. Međutim, s nekim/om predstavnikom/icom osnovne razine najvjerojatnije ne bi bilo problema ('stolac'). Slično tomu, bilo bi jednostavnije mimikom opisati 'nož' nego 'dio jedaćeg pribora' ili 'konja' nego 'životinju'.
- d) Pojmovi *osnovne razine* koriste se za *svakodnevnu neutralnu referenciju* (označivanje odnosa identiteta između jedinica), dok je uporaba pojmova *neosnovne razine* posebno motivirana. Tako je *Želite li jabuku?* normalnije nego *Želite li zlatni delišes?*, čak i kada je ponuđeno voće upravo te sorte, osim ako govornik želi skrenuti pozornost na sortu ili treba biti više određen u razlikovanju tih jabuka od onih druge sorte.
- e) Antropološki lingvisti ističu kako jedinice osnovne razine teže morfološkoj jednostavnosti te se metaforičkim proširenjima ne posuđuju iz drugih leksičkih područja.

Opisane se značajke odnose na »idealna razvrstavanja«, koja su vrlo rijetka: mnogo su češće *taksonomije u stvarnome, svakodnevnom životu* čije se pojedine grane toliko približavaju da se zajedničke leksičke komponente čine nejasnima.

Već kod prethodnih dviju klasifikacija (po semantičkim poljima i prema tipičnoj formuli POP-a) opazili smo kako one međusobno ne isključuju jedna drugu, to jest kako se razvrstane leksičke jedinice i njihove podgrane podudaraju, približavaju jedna drugoj: npr. *haljina* se nalazi u 'skupini' *naziv*, ali i u skupinama *po sezoni* (*ljetna haljina*) te prema *prigodi* ili *dobu dana* u kojima se nosi (*prijepodnevna haljina*). Također, ako sva odjeća uključuje općenitu klasifikaciju na *gornju odjeću* i *donju odjeću* ('što se nosi iznad' i 'što se nosi ispod')⁵, možemo reći da *žensko rublje* ide u kategoriju onoga 'što se nosi ispod' ili 'donje odjeće'. Međutim, u *žensko donje rublje* ide i 'noćno rublje' (npr. *noćna košulja*) i 'kućna odjeća' (npr. *košulja* i *hlačice*),⁶ što možemo podrazumijevati i dijelovima 'gornje odjeće'; nadalje, *muško* i *dječje rublje* također idu u kategoriju 'onoga što se nosi ispod' ili 'donje odjeće', što pokazuje kako je za pojedina semantička polja gotovo nemoguće jasno odvojiti razine, odnosno precizno klasificirati leksičke jedinice određena polja riječi.

O problemu razvrstavanja u semantičkome polju *odjeća* D. A. Cruse piše:

»*Taksonomije u stvarnom životu* nisu tako često izravne: čini se da grane imaju stjecište u jednoj točki te da je položaj u hijerarhiji općih leksičkih jedinica nejasan. Jedan od problematičnih čimbenika jest postojanje pojmova ograničene perspektive, zajedno s čistim ili jasno određenim (taksonimičkim) pojmovima. Koristit ćemo se nazivima za odjeću da bismo to pokazali. Uzet ćemo pojam '**odjeća**' kao početni pojam u odjevnoj taksonimiji (uočite kako postoji uvjerljivo sadržajnija taksonimija za, stvari koje možete imati na sebi⁶ što bi uključivalo, primjerice, satove i parfeme).« (Cruse 2000: 183–184).

Čini se da osnovna razina – ako u nju razvrstamo termine poput *hlače*, *jakna*, *haljina*, *suknja*, *cipela*, *grudnjak*, *gaće* – nema tzv. središnjih razina što se komplicira uvođenjem različitih vrsta termina nazirućih u perspektivi, a s obzirom na koje se impliciraju središnje razine. Evo samo nekih primjera:

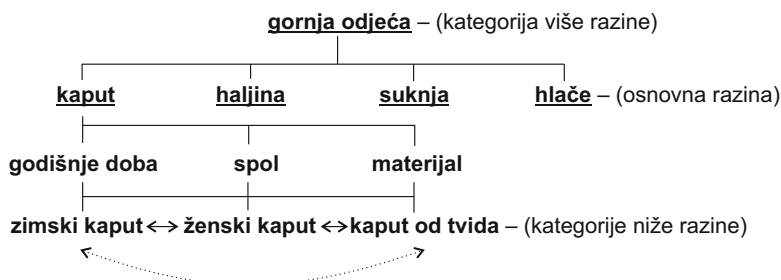
- na koje mjesto na tijelu dolazi odjeveno: *donja odjeća*, *gornja odjeća*, *obuća*;
- kada se odijeva: *dnevna odjeća*, *večernja odjeća*, *noćna odjeća*;

⁵ Navodim dva (višečlana) naziva za općenitu klasifikaciju odjeće (*gornja odjeća*, *donja odjeća*, odnosno 'što se nosi ispod' i 'što se nosi iznad') jer samo jedan od njih (*gornja* i *donja odjeća*) može pretpostaviti i 'ono što se nosi iznad struka' (za *gornju odjeću*) i 'ono što se nosi ispod struka' (za *donju odjeću*). Pojedine nazive za te vrste odjeće imaju neki svjetski jezici.

⁶ Umanjenica *hlačice* pretpostavlja ili dječji dio gornje odjeće ili, češće, ženski dio *donje odjeće* (ili *noćnog rublja*); dio ženske *pidžame* ili *kompleta za spavanje* (neki ga nazivaju *garniturom*) koji se obično sastoji od *hlačica* i *topa* (ili *potkošulje*) ili *hlačica* i *majice* (najčešće kratkih rukava). Potvrde za tu tvrdnju možemo pronaći u suvremenome nazivlju.

- tko je nosi + vidljiva samo intimno: *žensko rublje*;
- odijeva se samo kod određenih aktivnosti - funkcija: *sportska odjeća, odjeća za spavanje*.

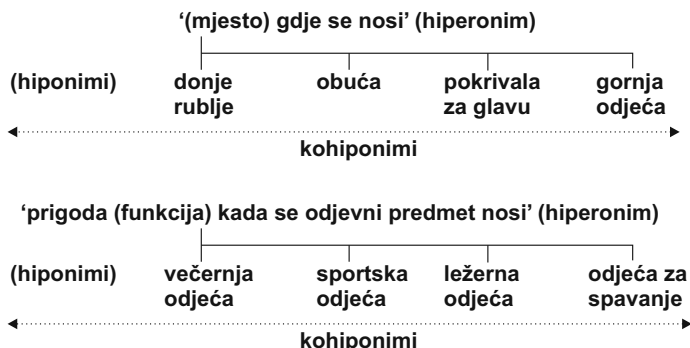
Tomu još valja dodati i termine za razine *svakodnevne odjeće, odjeće obavezne u određenim javnim prigodama* (vjenčanja, pogrebi, diplomatske prigode i sl.), *odjeće za neobavezne prigode* i sl.

Crtež 2. /Figure 2

Vidimo da idealne taksonimije ne postoje već se njihove podgrane uvijek međusobno preklapaju i isprepleću: na crtežu 2. vidi se kako *kaput* može biti *zimski, ženski i/ili kaput od tvida* (što su tri različite kategorije prema tipičnome elementu formule POP-a): nadalje, *zimski kaput* uvijek može biti i *ženski i kaput od tvida*, dok *kaput od tvida* uvijek može biti *zimski* te može, ali ne mora biti *ženski kaput* itd.

Takvi su odnosi u taksonimiji vrlo slični onima u hiponimiji koja je zapravo također jedna od taksonomija: npr. *tenisica* je hiponim hiperonimu *sportska obuća*, dok je *cipela* hiponim dvama hiperonimima: *večernja oprava*, ali i *obuća*. Leksemi *tenisica* i *cipela* kohiponimi su hiperonimu *obuća*. Stoga se određene leksičko-semantičke hijerarhizacije na polju riječi *odjeća, odijevanje* moraju promatrati u odnosu hiponimije, a ne kao začetak leksički razvijene hijerarhizacije – taksonimije (Cruse 2000). Evo primjera (crtež 3.):

Crtež 3. /Figure 3

- donje rublje, obuća, pokrivala za glavu hiponimi su hiperonima '(mjesto) gdje se nosi';
- večernja odjeća, sportska odjeća, ležerna odjeća, odjeća za spavanje, odjeća za izvan kuće kohiponimi su hiperonimu 'prigoda' (kada se odjevni predmet nosi), odnosno 'funkcija' (koju ta odjeća ima u određenoj prigodi).

Iz navedenoga možemo vidjeti kako je formula hiponimije sljedeća:

X je hiponim Y-a, ako je Y superordiniran, nadređen X-u te je $f(X)$ nužno $f(Y)$, ali $f(Y)$ nije nužno $f(X)$ npr.

pas je hiponim hiperonimu životinja – svaki pas je nužno životinja, ali svaka životinja nije nužno pas ili s primjerom iz modno-odjevnog nazivlja: dječja haljina je hiponim hiperonimu haljina – svaka dječja haljina je nužno haljina, ali svaka haljina nije nužno dječja.

Uz taksonomijske hijerarhizacije (hiponimiju i taksonimiju), modno-odjevni se nazivi mogu strukturirati u meronomijske leksičke hijerarhizacije gdje se odnos dominacije naziva meronimijom, a odnos diferencijacije komeronimijom. Meronimija, koja se u nekoj leksičko-semantičkoj literaturi naziva još i partonimija, leksički je odraz dijela i cjeline, a primjeri meronimije su: *drvo* : *grana*, *šaka* : *prsti*, *teleskop* : *leća*, *ruka* : *šaka*, *hlače* : *nogavica*, *bluza* : *rukav* itd. Najtipičniji odnos meronimije predstavlja odnos dijelova ljudskog tijela, pa s obzirom na to da odjeća pokriva ljudsko tijelo, vrlo je mnogo meronimijskih odnosa na polju riječi *odjeća*, *odijevanje*. U primjerima *hlače* : *nogavica* ili *bluza* : *rukav* – *nogavica* i *rukav* su **meronimi** (ili **partonimi**) leksema (naziva) *hlače* i *bluza* koji su njihovi **holonimi**.

Meronimija također pokazuje interesantne paralele s hiponimijom, no ta se dva leksičko-semantička odnosa ne moraju miješati niti moraju zbunjivati: ako je *životinja* hiperonim hiponimu *pas*, a *prst* meronim holonimu *šaka*, *pas* nije dio *životinje*, a *prst* nije vrsta / tip *šake*. Meronimija se naime može prikazati formulom (Cruse 2000):

X je dio Y-a i onda Y ima /sadrži X / X-eve, dakle:

Prsti su dio ruke; ruka ima prste.

Rukav je dio bluže; bluza ima /sadrži rukav.

Ako formulu i primjere usporedimo s onima u hiponimiji, vidimo da ovakav leksičko-semantički odnos nije isti kao u hiponimiji.

U modno-odjevnome nazivlju mnogo je primjera meronimije koji najčešće, ali ne nužno, odgovaraju određenim nazivima za dijelove tijela pa su s njima recipročni:

Hlače i kaput (žaket, sako) su dio odijela: odijelo sadrži kaput (žaket, sako) i hlače.

Suknja i haljetak su dio kostima: kostim sadrži suknju i haljetak.

Kompletska mantila i kompletska suknja su dio kompleta: komplet sadrži kompletsku

mantilu i kompletsku suknju.

Košulja i hlačiće su dio pidžame: pidžama sadrži košulju i hlačiće.

Bluza i suknja su dio kompleta: komplet sadrži bluзу i suknju.

Džep je dio nogavice: nogavica ima džep.

Ovratnik je dio kabanice: kabanica ima ovratnik.

Pojas je dio haljine: haljina ima pojas.

Izrez je dio pulovera: pulover ima izrez.

Naramnice su dio suknje: suknja ima naramnice.

Rukavnica je dio pelerine: pelerina ima rukavnicu.

Podstava je dio prsluka: prsluk ima podstavu.

Odnos dio–cjelina u meronimiji može sadržavati lanac elemenata što je u modno-odjevnome nazivlju vrlo česta pojava (Croft – Cruse 2004):

Primjer 1: Puceta (dugmad) su dio džepova.

Džepovi su dio nogavica.

Nogavice su dio hlača.

Hlače su dio muške odjeće.

Primjer 2: Zatvarač (zaponac, zapon, zaponka, zapor) je dio pojasa (pasa).

Pojas (pas) je dio skuta.

Skut je dio suknje.

Suknja je dio ženske odjeće.

Ovakvi se primjeri ulančanih meronimija mogu promatrati i kao tipovi meronima koje je Cruse nazvao *datcima* jer se mogu opisati kao da su (na)dodani na veću cjelinu. Bez privitaka ne nestaje dojam cjeline dok se bez *integralnih (sastavnih) dijelova* cjeline, to jest onih koji nisu *datci* – uništava, gubi cjelina nekog entiteta:

Puceta su dodana na džepove.

Džepovi su dodani na nogavice.

Pojas (pas) je dodan na hlače.

Sastavni dijelovi hlača su nogavice: Hlače imaju nogavice.

Za *nogavice* se dakle ne može reći da su posebni tipovi meronima te da su *nogavice* ,dodane na' *hlače*, jer *hlače* ne bi mogle biti opisane kao potpune, kao cjelina bez *nogavica*. Zato *nogavice* nisu tzv. *datci*, a džepovi jesu, jer bez džepova i ostalih sličnih dijelova (podataka) *hlače* mogu biti opisane kao potpuna cjelina (Cruse 1986).

Iz primjera ulančanih meronimija također se može zaključiti:

Ĵakna ima rukave.

Rukavi imaju manšete (zarukavlje, porukavlje, okorukavlje).

Ĵakna ima manšete.

Budući da neki meronimi dolaze kao *datci* te se bez njih ne poništava cjelina, a neki kao *integralni dijelovi* bez kojih se ne može opisati cjelina određenog entiteta, na mnogim poljima riječi ovakav, gore opisani tip prijenosa dijela i cjeline ne

funkcionira. Zanimljivo je ipak kako je upravo polje riječi *odjeća*, *odijevanje* poslužilo i D. A. Cruseu kao primjer formule:

Ako A ima B i B ima C, onda i A ima C.

Možemo reći da je takva formula tipična upravo u meronimijskim odnosima polja riječi *odjeća*, *odijevanje*: u modno-odjevnome nazivlju pronalazimo vrlo velik broj potvrda koje će oprimirati ovu formulu. Ako još jednom promotrimo primjere za lance odnosa dijela i cjeline, očito je da:

Muška odjeća (hlače) ima(ju) puceta: Puceta su dijelovi muške odjeće (hlača).

Ženska odjeća (suknja) ima zatvarač: Zatvarač je dio ženske odjeće (suknje).

Dakle prvi je leksem u lancu uvijek sastavni dio posljednjega, odnosno posljednji – ako sadrži prethodni u lancu – sadrži i prvi (prvi je meronim posljednjega koji mu je holonim).

Iz svega se dosad navedenoga čini kako je gotovo nemoguće oblikovati dobru hijerarhizaciju odjevnih naziva. Da bi se bar djelomice ublažila takva nedosljednost, potrebno je imati na umu sljedeće:

»Uređene se hijerarhije javljaju samo ako se perspektiva održava postojanom; ako to nije slučaj, može doći do preklapanja u klasifikaciji.

Svaka perspektiva potencijalno dovodi do pojave zasebne, odvojene hijerarhije.

Različite se hijerarhije mogu različito ukrštati.

S mogućom iznimkom hijerarhija u kojima perspektiva nije označena, elementi u taksonimskim hijerarhijama nisu potpuna leksičkog značenja, nego kontekstualno ograničena podznačenja.» (Cruse 2000: 184)

4. ZAKLJUČAK

Nakon svih triju klasifikacija (prema tipičnoj formuli *pismovnoga odjevnog predmeta /1/*; triju računskih hijerarhizacija *taksonimije*, *hiponimije*/*hiperonimije*, *meronimije* /2/ te *klasifikacije po semantičkim poljima* /3/) pokušat ćemo ih međusobno povezati i usporediti s nekoliko osnovnih zaključaka. Ponajprije, vidimo da se one na pojedinim razinama međusobno podudaraju i isprepleću. Osnovnu bi podjelu svakako činile *muška*, *ženska* i *dječja odjeća* te *donja odjeća*⁷. Ako, međutim, postoji *donja odjeća*, pretpostavljamo da postoji i *gornja odjeća*/*odjeća koja se nosi iznad*’, ali klasificirana u tri podskupine: u *mušku*, *žensku* i *dječju odjeću*, dok se za *donju odjeću* također pretpostavlja klasifikacija na *mušku*, *žensku* i *dječju donju odjeću*.

⁷ Uzimamo u obzir kako *donje rublje* nije istoznačan naziv *donjoj odjeći* i ne treba ih zamjenjivati u svim kontekstima: a) *rublje* pretpostavlja da je riječ o vrsti *donje odjeće* pa uz jednočlani naziv nije potreban još i atribut *’donje’*, b) pod nazivom *donja odjeća* klasificirali smo neke vrste odjeće koja nije nužno *rublje* (*pokućna odjeća*, *noćno rublje*).

U klasifikaciji prema tipičnoj formuli međutim najvažniji je *naziv za odjevni predmet* koji je u klasifikaciji po semantičkim poljima na drugoj razini (npr. muška odjeća: *odijelo, prsluk, breeches, jaka*; ženska odjeća: *bluza, suknja, sweater, pullover, komplet* itd.) za što smo opravdanje pronašli u činjenici da je najveći dio korpusa posvećen ženskoj odjeći, tek manji dio muškoj i dječjoj. To je ograničenje uvedeno onime što smo nazvali *dobnom/spolnom raspodjelom: haljina za djevojčice, odijelo za dječake* (to jest: *dječja odjeća*).

Razine ‘*prigoda ili doba dana kada se odjevni predmet nosi*’, ‘*sezona u kojoj se odjevni predmet nosi*’ te ‘*ukrasi, detalji*’ uvedene su i klasifikacijom po semantičkim poljima (*kišni ogrtač, zimska kabanica, ljetna haljina, večernja haljina; dugme, puca*).

Postoje nadalje dijelovi korpusa nametnuti formulom pismovnoga odjavnog predmeta, a koji nisu klasificirani po semantičkim poljima:

- ‘*vrsta tkanine, boja ili uzorak*’ (*tafet, svila, voile, uzorkovani pamučni batist, zagasito-ružičasti voile*);
- ‘*način na koji je odjevni predmet sašiven ili krojen*’ (*tunika otvorena na stranama, nabrana suknja opšivena rojtom*);
- ‘*dijelovi odjevnih predmeta oblikovani kao dijelovi tijela (točke siluete)*’ (*rukavi su prošireni, prednji dijelovi i leđa prišiveni na oplećnici*).

Ovakvu bismo klasifikaciju mogli potvrditi i nazivima iz suvremenoga korpusa:

- vrsta tkanine, boja ili uzorak: *batik-otisak, uzorak, prugasto, overdyed denim, poliester, poliamid, akril, denim, tvil*;
- način na koji je odjevni predmet sašiven ili krojen: *bočni prorezi, rastezljiva pasica, ‘kovrčava’ pasica, bečki šavovi (ušitci)*;
- dijelovi tijela oblikovani kao dijelovi odjevnih predmeta: *proširene nogavice, trapez-nogavice (ili: trapezaste nogavice), prošireni rukavi, prednjica*, itd.

Razlika je ipak između klasifikacije prema tipičnoj formuli POP-a s jedne, te taksonimije i meronimije s druge strane, u tome što je klasifikacija prema tipičnoj formuli POP-a determinirana semiotički, kao znak – odjevni predmet pretočen u jezične strukture, a tim se jezičnim strukturama – leksemima služe taksonimija i meronimija strukturirajući ih u značenjske odnose, tzv. *račvaste hijerarhije* u kojima postoji *odnos dominacije i odnos razlikovanja*.

Jedan od načina na koje možemo usporediti klasifikacije jest onaj koji zahtijeva i novi pristup u istraživanju: ispitivanje odnosa navedenih klasifikacija i sintaktičkih struktura u kojima se modno-odjevno nazivlje pojavljuje, to jest specifična jezika POP-a.

LITERATURA

- Balog**, Zdenko: *Vizualni identitet modne periodike u Hrvatskoj*: magistarski rad. Lepoglava 1992.
- Balog**, Zdenko: Sto godina hrvatskog modnog časopisa. *Kaj. Časopis za književnost, umjetnost i kulturu* 28(1995) 4-5, str. 97-108.
- Barthes**, Roland: *The Fashion System*. Na engleski preveli: Matthew Ward & Richard Howard. University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London 1967/1983.
- Croft**, William; **Cruse**, D. Alan: *Cognitive Linguistics*. Cambridge University Press, Cambridge 2004.
- Cruse**, D. Alan: *Lexical Semantics*. Cambridge University Press, Cambridge 1986.
- Cruse**, D. Alan: *Meaning in Language: An Introduction to Semantics and Pragmatics*. Oxford University Press, Oxford 2000.
- Cvitan-Černelić**, Mirna; **Bartlett**, Đurđa; **Vladislavić**, Ante Tonči (ur.): *Moda: povijest, sociologija i teorija*. Školska knjiga, Zagreb 2002.
- Esih**, Vinko: *Pomodni rječnik*. Vlastita naklada, Zagreb 1954.
- Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Novi Liber, Zagreb 2002.
- Kušar**, Marcel: *Narodno blago*. Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb 1993.
- Šonje**, Jure (ur.): *Rječnik hrvatskoga jezika*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Školska knjiga, Zagreb 2000.
- Samardžija**, Marko: *Leksikologija s poviješću hrvatskoga jezika u 20. st.* Školska knjiga, Zagreb 1995. (i kasnija izdanja)
- Velikanović**, Iso; **Andrić**, Nikola (prir.): *Šta je šta: stvarni hrvatski rječnik u slikama*. Minerva, Zagreb 1938.

ON DIFFERENT WAYS OF CLASSIFYING FASHION-CLOTHING TERMINOLOGY

Vlatka Štimac Ljubas

The Miroslav Krleža Lexicographic Institute, Zagreb

SUMMARY: So far, different authors have dealt with the two inseparable phenomena related to fashion and clothing mainly from the semiotic, ethnological, sociological and/or artistic viewpoints, while the morphological, lexical-semantic or lexicographic analyses of lexical items considering the semantic field of fashion-clothing words are either insufficient or inaccurate in the Croatian language. Therefore, the linguistic-normative analysis of these terms first requires their classification. This paper proposes three ways of classifying fashion-clothing terminology by using the fashion journals from the period when their publication started in Croatian (around 1918) and comparing it to the present situation. One of the classifications, determined by the selected corpus, is called the classification based on the typical element of formula referring to the written clothing, which is in compliance with Roland Barthes' semiotic theory on the structure of visual and written clothing item. The second possible way is to start from semantic fields, while the third way of paradigmatic lexical hierarchisation includes taxonomies, hyponymies and meronymies. These systems, classifying the lexis according to the relations of superordination and differentiation (being superordinate and different), actually represent the ways in which speakers categorise the world of their own experience.

Keywords: *visual clothing, written clothing, semantic field of words, fashion-clothing terminology, corpus, taxonomic classifications*